

Rudolf Hoberg, Darmstadt/SRNj

STRUČNI JEZICI I OPĆI JEZIK¹

0. Stručni jezici postoje otkako postoji podjela rada, a što je diferenciranija podjela rada — naročito u 19. i 20. stoljeću — to se više razvijaju sredstva koja se mogu primijeniti samo na ograničenom području i koja su uglavnom razumljiva samo onima koji na tom području rade.

Lingvistika je, doduše, oduvijek znala da postoji posebno područje stručnih jezika, ali je tek zadnjih desetljeća, a naročito zadnjih godina počela to područje sistematski istraživati.² Pa i danas se samo mali broj lingvista bavi proučavanjem stručnih jezika. Ali postoje različite indicije za pretpostavku da će se u najbližoj budućnosti interes za proučavanje stručnih jezika veoma povećati. Neka ovdje budu spomenuti samo neki događaji:

- u kolovozu 1977. održan je u Beču »The First European Symposium on 'Languages For Special Purposes — LSP'«;
  - Mannheimski Institut za njemački jezik, čiji Godišnji sastanci sigurno pripadaju među najznačajnija lingvistička zasjedanja u Saveznoj Republici Njemačkoj, postavio je za svoje ovogodišnje zasjedanje okvirnu temu »Stručni jezici i opći jezik«;³
  - u projektu novog velikog rječnika suvremenog njemačkog jezika, koji je inicirao Harald Weinrich, bitno mjesto pripada stručnim jezicima;⁴
  - Njemačka akademija za jezik i književnost u Darmstadtu, koja se do sada bavila uglavnom književnošću i »beletrističkim« jezikom, započela je 1977. raditi na projektu »Jezične norme u Njemačkoj«⁵ u kojem će se istraživati i norme u stručnim jezicima.
- Osim toga može se primijetiti da se tema stručni jezici sve češće i sve detaljnije obrađuje u nastavnim planovima i okvirnim smjernicama za škole.⁶

¹ Ovaj je članak prerađena verzija predavanja koje sam u prosincu 1977. održao na sveučilištima u Beogradu, Novom Sadu i Zagrebu.

² Ova se tvrdnja odnosi na njemački jezik i na njemačku lingvistiku, osobito na lingvistiku u Saveznoj Republici Njemačkoj; ali ona se u osnovnim crtama može generalizirati. I ono što dalje izlažem vrijedi u prvom redu za njemački jezik i orijentirano je na znanstvenu literaturu na njemačkom jeziku.

³ Usp. uskoro *Jahrbuch 1978*. Instituta za njemački jezik.

⁴ Usp. o tome osobito Henne/Mentrup/Möhn/Weinrich, 1978.

⁵ Usp. *Jahrbuch 1977 der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung*, 1978, str. 174—178.

⁶ Usp. npr. *Rahmenrichtlinien*, bez god., str. 72—78.

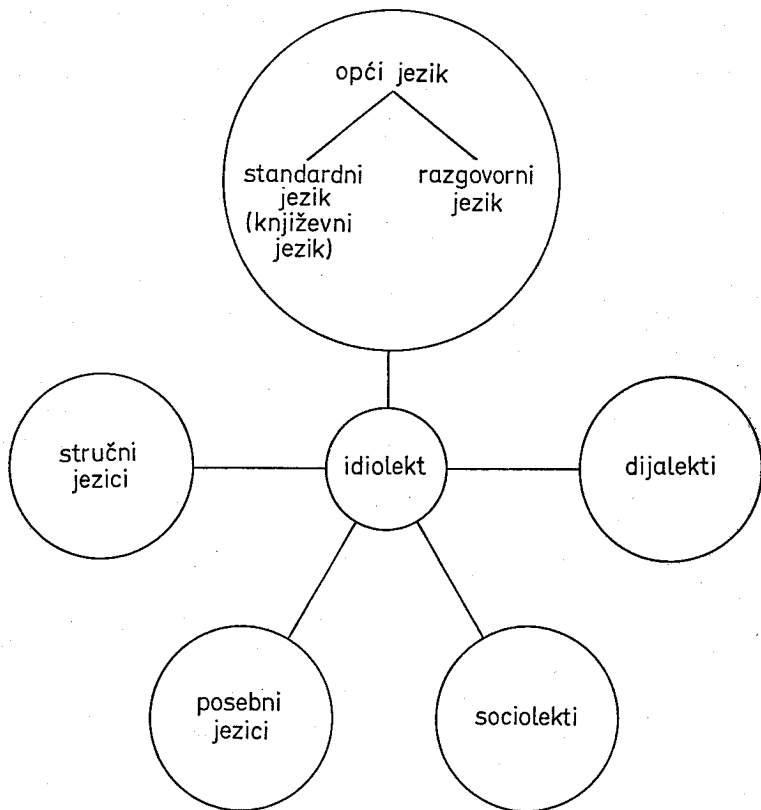
U ovom ćemo članku:

1. ukratko razgraničiti područje stručnih jezika od ostalih jezičnih slojeva,
2. reći nešto o strukturi stručnih jezika i
3. govoriti o odnosu stručnog i općeg jezika.

1. Da bismo odredili što su »stručni jezici«, treba da ih najprije razlikujemo od ostalih jezičnih slojeva, od ostalih jezičnih »varijeteta«. ⁷ Međutim, diferencijacija jezičnih slojeva vrlo je težak pothvat, prvo jer se može postupiti po različitim kriterijima i drugo jer su prijelazi — svejedno koji se kriteriji diferencijacije primijenili — uvijek kontinuirani i zbog toga se granice među pojedinim slojevima ne mogu točno odrediti. Zadnjih su godina predloženi različiti sistemi klasifikacije s djelomice vrlo raznolikom terminologijom.

U nastavku ću se ograničiti na nekoliko pojmova koji će biti dovoljni za prvo određenje stručnih jezika, a pri tome polazim od terminologije koja je u njemačkoj lingvistici općenito priznata (upravo onaj tko se bavi stručnim jezicima i poznaje teškoće u sporazumijevanju koje oni prouzrokuju ne treba da pokaže svoju originalnost u tome da stalno stvara nove termine).

Razlikovati treba s jedne strane jezik pojedinca, idiolekt, od jezičnih slojeva specifičnih za grupe ljudi, a s druge strane i jezične slojeve među sobom (usp. shematski prikaz):

⁷ Usp. o tom pojmu i o diferencijaciji jezičnih slojeva npr. Dittmar, 1973, str. 134. i dalje, ili Althaus/Henne/Wiegand, 1973, str. 245. i dalje.

Proučavanje *idiolekata* koje bi bilo samo sebi svrhom jedva da je do sada postojalo u lingvistici, a razumije se i samo po sebi da nije zadaća lingvistike da istraži što više individualnih jezika, već da pita što je individualni jezik (postoji li on samo u određenom iskazu odnosno u određenom tekstu ili pokazuje duže vrijeme konstantne karakteristike?) i kako se reprezentira u različitim jezicima grupa. Proučavanje idiolekata pojavljuje se u obliku stilistike, i to prvenstveno u znanosti o književnosti.

Pojedinac se služi jednim grupnim jezikom ili njihovim većim brojem.

Opći jezik je sloj jezika s najvećim komunikativnim dometom. Može se podijeliti na *standardni jezik* (*književni jezik*) koji je strogo normiran, i primjenjuje se ponajviše u pismenom obliku, i na *razgovorni jezik*, koji svoj inventar dobiva iz standardnog jezika, ali također iz dijalekata, sociolekata, stručnih i posebnih jezika i zbog toga ne predstavlja homogen sloj, nego regionalno i socijalno vrlo varira.

Lingvistika se od svojeg postanka početkom prošlog stoljeća — ako je uopće imala interes za suvremeni jezik — gotovo isključivo bavila općim jezikom (i to posebno književnim jezikom), osim toga *dijalektima*, prostorno-horizontarno (geografski) uvjetovanim varijantama jezika. Tek u najnovije doba poklonjena je veća pažnja i socijalno-vertikalnom raslojavanju, *sociolektima* — području na kojem za sada ima mnogo više problema nego sigurnih rezultata.

Premda u našem društvu dijalekti i sociolekti imaju još uvijek veliko značenje — po jednom novijem istraživanju na 26 hessenskih općeobrazovnih škola oko 80% ispitanika »ne mogu se klasificirati kao sigurni govornici standardnog jezika«⁸ — ipak se mora konstatirati da njihovo značenje postaje sve manje, osobito značenje dijalekata.

Namjesto njih šire se upravo nezadrživo *stručni jezici*⁹, ponajprije prirodoznanstveno-tehnički jezici. U odjeljku 2 iznijet ćemo o tome pojedine kvantitativne podatke, ali već sada spomenimo da u današnjem njemačkom jeziku »svaka deseta riječ potječe iz tehnike ili ima tehničko značenje« (u vezi s tim treba uzeti u obzir »da je u Saveznoj Republici Njemačkoj oko 1/6 radnog stanovništva zaposlena u preradi metala«).¹⁰

Terminologija za označavanje ovog jezičnog sloja osobito je neujednačena. Osim o »stručnim jezicima« (»Fachsprachen«) govori se o »jezicima rada« (»Arbeitssprachen«), o »jezicima zanimanja« (»Berufssprachen«), »posebnim jezicima« (»Sondersprachen«), »tehnolektima« (»Technolekte«) i dr. (u engleskom o »special« ili »technical languages« ili o »languages for special purposes«, u francuskom o »langues de spécialité« ili »langues techniques«). Svi ti pojmovi označuju jezik stručne odnosno poslovne specijalizacije, jezik koji se za svladavanje određenih zadataka smatra nužnim.

Kod stručnih jezika primarna je usmjerenost na predmet, a ne odvajanje pojedinih grupa ljudi (premda oni sekundarno i to prouzrokuju). I tu je bitna razlika prema *posebnim jezicima*: posebni jezici služe tome da pojedine grupe ljudi vlastitim sredstvom komunikacije razgraniče od ostalih grupa. Razlozi za razvoj posebnih jezika su različiti: želi se da drugi ne mogu razumjeti (tajni

⁸ Hasselberg, 1976, str. 141.

⁹ O stručnim jezicima općenito usp. osobito Barth, 1971; Drozd/Seibicke, 1973; von Hahn, 1973; Bausch/Schewe/Spiegel, 1976; Fluck, 1976.

¹⁰ Fluck, 1978, str. 7.

jezici); želi se izražavati slikovitije i s više metafora (opći se jezik čini previše blijedim i apstraktnim); želi se prikriti, tabuizirati; želi se pokazati »pripadnost«. Primjeri su vojnički, studentski i lopovski jezik, jezici tinejdžera i tvenova. Ti su jezici ponajviše vrlo kratkog vijeka i često se sastoje samo iz okazionalnih fraza i izraza.

Nakon ovog kratkog pregleda pojedinih jezičnih slojeva treba biti svjestan toga da se kod pojmova koji su ovdje upotrijebljeni radi samo o orijentacionim veličinama. U pojedinostima vrijedi ovo:

- a) Među pojedinim slojevima postoje prijelazne zone koje se mogu teško ili se čak ne mogu točno odrediti, kod stručnih jezika to su prijelazi prema općem jeziku (usp. odjeljak 3), prema dijalektima, osobito kod starih stručnih jezika, npr. jezika obrtnika, i prema posebnim jezicima. Jezik lovaca je npr. vjerojatno više poseban jezik nego stručni jezik jer ne postoji stvarna nužnost da se zečje uši nazivaju *Löffel* ili — kako je to navedeno u priručniku Srneća divljač, objavljenom u 7. izdanju godine 1970. — da se za testes i penis srnjaka kaže *Brunftkugeln* i *Brunftrute*.¹¹
- b) Kod nekih se pojedinaca ili grupa pojedini slojevi mogu poistovjetiti. Primjeri: za švapski srednji i gornji sloj sociolekt je dijalekt, naime tzv. »Honoratioren-Schwäbisch«. Za nešvapski srednji i gornji sloj sociolekt je gotovo bez izuzetka opći jezik i zbog toga se opći jezik nazivao klasnim jezikom. Za »fachidiota« su stručni jezik i opći jezik gotovo potpuno identični — na užas njegove okoline, osobito njegove familije.
- c) Jezični slojevi djeluju uzajamno jedni na druge. Primjeri: opći jezik prodire sve jače u dijalekte, a stručni jezici prodiru sve više u opći jezik (usp. odjeljak 3).

2. Promatra li se struktura stručnih jezika, brzo će se spoznati da se tu ne radi o homogenim jezicima, već o višeslojnim tvorevinama. U pravilu mogu se razlikovati najmanje tri sloja, npr. *stručno-interni* (fachintern), *međustručni* (interfachlich) i *stručno-eksterni* (fachextern) sloj,¹² ili jezik teorije (Theoriesprache), *stručni razgovorni jezik* (fachliche Umgangssprache) i jezik raspodjele (Verteilersprache)¹³ (ovaj posljednji pojam, budući da je previše jednostrano usmjeren na tehničke odnosno industrijske stručne jezike, radije bih zamijenio pojmom *stručno orijentirani opći jezik* (fachbezogene Gemeinsprache). Kod svih tih kriterija klasifikacije kojih su razlike zasnovane na različitim problemskim pristupima radi se za sada samo o orijentacionim veličinama. Do danas nisu ni za jedan stručni jezik iscrpno istražene njegove različite komponente.

Pa što su onda posebne jezično-imanentne karakteristike stručnih jezika? Istraživanje je tu još na početku, ali kad se pomisli da pojam »stručni jezik« seže od starih obrtničkih jezika do najnovijih jezika znanosti, onda je i teško očekivati da će svi ti različiti stručni jezici pokazivati zajedničke jezične osobine, s jednom iznimkom da svi posjeduju manje ili više stalnu terminologiju.

¹¹ Usp. Feinäugle, 1974, str. 78.

¹² Tako na više mjesta kod Möhna, zadnje u Möhn, 1979.

¹³ Von Hahn, 1973, str. 283.

Zbog toga se sve više uobičajilo da se više ne govori — kako se prije dijelom običavalo — o »stručnom jeziku«, nego se primjenjuje pluralski oblik »stručni jezici« kad se govori općenito o tom jezičnom sloju.

Posljednjih se godina istraživao prvenstveno onaj dio stručnih jezika koji za sadašnjost i budućnost ima nesumnjivo najveće značenje: *jezik znanosti* odnosno *jezici znanosti*. A i to je još zaista vrlo široko područje koje seže — ako se pravo uzme — od Heideggera do Heisenberga. Ipak su statističkim istraživanjima utvrđene stanovite jezične karakteristike koje su svim znanstvenim jezicima manje ili više zajedničke, tako da se tu sa stanovitim opravdanjem može primijeniti singularni oblik »jezik znanosti« (»Wissenschaftssprache«). U nastavku ću se zadržati samo na najvažnijim zajedničkim jezičnim osobinama koje uvijek opet upadaju u oči čak i laiku koji je bar malo zainteresiran za jezik.

- a) Ponajprije je to poseban *vokabular* stručnih jezika, a tu opet prije svega posebna *terminologija*. Laik prepoznaje stručni jezik ponajviše po tome što stanovite riječi ne razumije. Vokabular čini — osim formula u formaliziranim stručnim jezicima — najznačajniju komunikativnu barijeru. A kad sam rekao »stanovite riječi«, onda je to s obzirom na kvantitetu termina vrlo suzdržana formulacija. Evo nekoliko primjera za broj termina u pojedinim znanostima:¹⁴

elektrotehnika: 25 000 pojmova (godine 1935);

kemija: 2 milijuna pojmova (godine 1964);

tehnika prenošenja obavijesti i podataka: 1 milijun pojmova (godine 1969);

biologija (biljne i životinjske vrste): 60 milijuna pojmova (od toga se 56 milijuna odnose na izumrle biljne i životinjske vrste);

Njemački institut za normiranje (DIN) izradio je do sada 16 000 normnih listova u kojima se pojavljuje 200 000 do 300 000 naziva.

Usporedbe radi pretpostavlja se da vokabular općeg jezika sadrži ukupno 300 000 do 500 000 riječi.

Takve su statistike problematične jer često nije jasno što se brojilo, da li samo glasovni oblici riječi ili često različiti sadržaji istih znakova, tj. da li je uzet u obzir problem homonimije odnosno polisemije. Ali u svakom slučaju ti brojevi ilustriraju s kojim odnosom veličina treba računati u stručnim vokabularima.

Ovdje se ne možemo zadržati na problemu stvaranja pojmova u stručnim jezicima — dakle na pitanju što su pojmovi odnosno termini i čime se razlikuju od riječi općeg jezika. Koje mogućnosti stvaranja termina postoje i koje postupke treba u kojem slučaju primijeniti? To su pitanja u kojima se uvijek, a osobito danas, vrlo živo raspravlja među pripadnicima različitih znanstvenih smjerova — napose među znanstvenom teorijom, logikom i lingvistikom — i koja u praksi — npr. u radu Njemačkog instituta za normiranje — imaju veliko značenje.

Treba još upozoriti na to da osobitosti stručnog vokabulara nisu samo u terminologiji nego i u tome što se dijelovi općeg vokabulara u stručnim jezicima pojavljuju češće odnosno manje često. Imenice kao *pretpostavka*, *premissa*,

¹⁴ Uzeto iz podataka kod Mentrupa, 1978, str. 203. i dalje.

uvjet, hipoteza, tvrdnja, dokaz, postulat, zahtjev, zaključak, dokazivanje itd. ili pridjevi kao konstantan, varijabilan, direktan, indirektan, neposredan, posredan, posredovan, apsolutan, relativan, konačan, beskonačan, finitan, ovisan itd. ili glagoli označiti, nazvati, zvati, razumijevati, definirati, uvesti, utvrditi, razlikovati, diferencirati itd. imaju u stručnim tekstovima mnogo veću frekvenciju nego u općem jeziku jer pripadaju logičkom i metodološkom vokabularu¹⁵ znanstvenika. Isto tako postoji u stručnim jezicima niz frazeoloških izraza kojih u općem jeziku gotovo i nema. Primjeri: *Počinjemo time što ćemo najprije...*; *Sada želimo pokazati...*; *Jasno je da...*; *Po istom postupku može se pokazati...*; *Kao što smo već utvrdili...*

Činjenica da postoje razlike u frekventnosti povlači konzekvence i za nastavu jezika, posebno za nastavu stranih jezika.

- b) Što se tiče *morfologije* i *sintakse*¹⁶, stručni jezici nisu razvili posebne strukture. Može se dakle pitati treba li uopće govoriti o stručnim jezicima, jer jeziku pripadaju elementi i pravila povezivanja (tradicionalno rečeno: riječi i gramatika odnosno sintaksa). Međutim, po mojem mišljenju ovaj je pojam ipak opravdan jer osobitost stručnih jezika ne dolazi do izražaja samo u njihovu vokabularu, nego i — kao i kod vokabulara — u gomilanju određenih sintaktičkih sredstava. Najupadljivija je visoka frekventnost imenica i nominalizacija. Zbog toga se na ovome treba nešto opširnije zaustaviti.

Primjeri:

- (1) »Die Abberufung erfolgt nach Einholung des Gutachtens eines... Justizausschusses.«¹⁷
- (2) »Bei der Überprüfung der Gültigkeit dieser Hypothese ist der zu geringe Umfang an Ausgangsmaterial in Anschlag zu bringen.«¹⁸

Iskaz rečenice premješta se kod takvih nominalizacija u imenicu, glagol postaje besadržajan i služi još samo kao funkcionalni glagol.¹⁹

Koji je smisao takvih nominalnih transformacija?

Navodili su se razlozi da je nominalizacija egzaktnija i ekonomičnija.²⁰

Da bismo ispitali je li to objašnjenje valjano, prevest ćemo primjere u verbalniji stil:

- (1) »(Er) wird abberufen, nachdem ein Justizausschuß das Gutachten eingeholt hat.«
- (2) »Wenn man überprüft, ob diese Hypothese gültig ist, muß man berücksichtigen, daß das Ausgangsmaterial nicht groß genug ist.«

Zašto bi transformacije bile manje egzaktne nego izvorne rečenice? A ako se pod ekonomičnošću misli ušteda na vremenu odnosno prostoru kod govorenja odnosno pisanja, onda transformacija nije manje ekonomična nego izvorne rečenice:

¹⁵ Schepping, 1976, str. 23. i dalje (i primjeri potječu iz tog članka). Usp. i Erk, 1972. i 1975.

¹⁶ Rezime rezultata dosadašnjih istraživanja daje Beier, 1979.

¹⁷ Fluck, 1976, str. 56 (rečenicu je Fluck uzeo iz jednog Beneševog rada).

¹⁸ Von Hahn, 1973, str. 285.

¹⁹ Usp. v. Polenz, 1963.

²⁰ Usp. npr. Fluck, 1976, str. 56; Beier, 1979.

- (1) Izvorna rečenica: 18 riječi (od toga 6 nomena)
Transformacija: 18 riječi (od toga 2 nomena)
- (2) Izvorna rečenica: 9 riječi (od toga 4 nomena)
Transformacija: 9 riječi (od toga 2 nomena).²¹

Za nominalni stil važniji su, po mojem sudu, ovi razlozi:

- točno sadržajno određenje i stroga definicija odnose se u pravilu na imenice;
- linearno nizanje imenica omogućuje brže shvaćanje sadržajnog raščlajenja rečenice (podređeni i nadređeni dijelovi) nego što je to moguće ispreplitanjem glavnih i zavisnih rečenica (u tom smislu moglo bi se govoriti o ekonomiji);
- imenica je nasuprot glagolu kojemu je mjesto u rečenici fiksirano sintaktički fleksibilnija.

Taj zadnji razlog osobito je važan za njemački jezik jer se pomoću sintaktičke fleksibilnosti imenice može neutralizirati manjkavost tipično njemačkoga rečeničnog okvira.

Primjer: »Die Abholung des Telefonbuchs kann am Montag, dem 30. Januar 1978, in der Zeit von 9—12 und 15—18 Uhr im Hauptpostamt, 1. Stock, Zimmer 125, vorgenommen werden.«

Transformacija: »Das neue Telefonbuch kann... abgeholt werden.«

U rečenici koja je napisana u stilu općeg, standardnog jezika (transformacija) dio se glagola pomiče na kraj rečenice, i taj nedostatak jezik uprave želi popraviti nominalizacijom. O takvim bi problemima dobro trebalo razmisliti u normativnoj stilistici kakva se nje govala i još se uvijek njeguje u školi prije nego se počne psovati na njemački jezik birokracije.

Osim nominalizacije postoje i druge sintaktičke karakteristike stručnih jezika od kojih ćemo ovdje spomenuti još dvije:

- velika čestota pasiva odnosno upotreba zamjenice *man* (lični subjekt se izbjegava);
- »relativno često korištenje mogućnosti atribuiranja u kojemu potreba za preciziranjem i diferenciranjem«²² dolazi do izražaja (primjer: »die hier am heutigen Vormittag zur Diskussion stehende Frage«).

3. Istraživanje stručnih jezika i bavljenje stručnim jezicima nesumnjivo je važno za stručnjaka pri svladavanju njegovih zadataka. Za *laika* a mi smo svi laici zanemarimo li naše relativno usko stručno područje — postaju stručni jezici problemom kad prodru u opći jezik, ili drugim riječima: onda kad ništa više ne razumijemo. Zadnjih se godina mnogo govorilo o jezičnim ili komunikacijskim barijerama, a pri tome se prvenstveno mislilo na barijere između sociolekta odnosno dijalekta s jedne strane i općeg jezika s druge strane. Takve barijere nesumnjivo postoje iako su neki lingvisti i jezični didaktičari probleme koji iz toga proizlaze iz određenih ideoloških razloga previše gurnuli u

²¹ Ta dva pojedinačna primjera nemaju, naravno, dokaznu snagu. Međutim, pitanje da li su nominalizacije stvarno ekonomičnije, čini mi se vrijednim temeljitog istraživanja.

²² Beier, 1979.

prvi plan. Ali ne treba biti prorok pa da se vidi kako će ovakve barijere u usporedbi s barijerama između stručnih jezika i općeg jezika u budućnosti biti sve beznačajnije. Slika društva u kojem s jedne strane učenjaci stječu sve više spoznaja i u kojem s druge strane sve više ljudi sve manje razumije postala je u međuvremenu već topos za kritičare društva i futurologe.

Problem prenošenja znanja u našem društvu nije naravno samo jezični problem, ali on je u vrlo velikoj mjeri i jezični problem. A to su spoznali osim mnogih znanstvenika i političari. Gustav Heinemann je kao predsjednik Savezne Republike u više navrata izrazio svoju brigu za razvoj njemačkog jezika. Doživio sam kako je godine 1973. prilikom otvaranja Književnog arhiva u Marbachu održao ne jedan od uobičajenih svećanih govora slaveći njemački jezik i književnost, već je na svoj trijezan način upozorio na nepotrebnu upotrebu stranih riječi i rekao:

»Koji put se čini kao da nas lukavstvo neke čudne nerazumnosti želi stranputicom preko jezika ponovo preobraziti u srednjovjekovno cehovsko društvo. Među nama postoje mnogi cehovi koji razvijaju svoj posebni jezik i njeguju ga sa neobuzdanom revnošću koja bi bila primjerena boljoj stvari.«²³

Helmut Schmidt, Johannes Rau, predstavnik slobodnih demokrata Verheugen — da spomenemo samo neke — zahtijevali su u zadnje vrijeme od znanstvenika razumljiv jezik. Rau je sadašnji razvitak sveo na formulu: »razići se u govoru, razići se u mišljenju, razići se u životu.«²

Zahtjev, dakle, glasi: Učenjaci, izražavajte se razumljivo! I premda se velika većina stanovništva sigurno s tim zahtjevom slaže, ipak ga smatram u tom obliku naivnim. Da to objasnim, polazim od dvije teze:

Teza 1: Svaki znanstvenik ima pravo i dužnost da se u okviru svoje znanstvene koncepcije što bolje izrazi. Nije njegova primarna zadaća da se izrazi razumljivo za laika.

Teza 2: Znanost nije sama sebi svrhom. U demokraciji društvo ima pravo na to da mu znanstvene spoznaje budu dostupne.

Objekti teze karakteriziraju duboki jaz koji se ne može jednostavno premostiti zahtjevom »Izražavajte se razumljivo!«. Naprotiv, taj se jaz može premostiti samo naporima s obje strane, od znanosti i od društva (neka mi u ovom kontekstu bude dopuštena simplificirana konfrontacija »znanost« i »društvo«).

a. Da znanost u tom smislu mora poduzeti neke napore, općenito se traži, a i ispravno je. Što se u tom pogledu može dogoditi?

Prvo, trebalo bi da se svaki znanstvenik potruži da svoje spoznaje izrazi u popularnom obliku. Ali zna se, mnogi znanstvenici nisu za to voljni ili nisu sposobni.

Drugo, mora biti više stručnjaka koji su spremni da im glavno zanimanje bude da djeluju kao posrednici — npr. kao autori stručnih knjiga, ali prvenstveno kao novinari. Većina novinara nije dorasla zadatku da prikaže znanstvene sadržaje. Od znanstvenog posrednika traže se osobite sposobnosti koje znanstveni istraživač ne mora imati. Takva posrednička zanimanja ne smiju se zbog toga smatrati drugorazrednima i ne smiju ih obavljati bezvoljno i uvrijeđeno samo oni koji nisu dobili mjesto na nekom sveučilištu.

²³ *Bulletin des Presse- und Informationsamts der Bundesregierung* Nr. 58, 1973, str. 555—557.

²⁴ Uzet iz članka od Möhna, 1979.

Dakako da pri tome treba biti svjestan činjenice da se jezikom koji je promijenjen posredovanjem mijenjaju i stručni sadržaji, na čemu se ovdje nećemo zadržavati.

b. Ali da i društvo mora učiniti neke napore da bi se prevladao spomenuti jaz, manje se vidi i traži. Ovdje se radi s jedne strane o obrazovanju i daljem obrazovanju: i najbolji posrednik mora polaziti od toga da recipijent posjeduje stanovite pretpostavke. Ali, s druge strane, tu se radi i o pogrešnom stavu — i na tome bih se htio još malo zadržati — o stavu prvenstveno tzv. obrazovanih prema jeziku koji ne razumiju ili koji ne mogu uskladiti s vlastitim stajalištem i zbog toga ga posprdno kvalificiraju kao žargon. Žargon, tako bi se moglo definirati, to je stručni jezik drugoga do kojeg ja ništa ne držim. Na žalost, znanstvenici ne prednjače ovdje uvijek kao pozitivan primjer:

»Theodor W. Adorno otkrio je 'Jargon der Eigentlichkeit' među ostalim i kod Heideggera i precizirao da je 'Jargon der Eigentlichkeit' 'Ideologie als Sprache unter Absehung von allem besonderen Inhalt'... Svoj stav da je u žargonu jezik prazan i da se napuhuje samo da bi imponirao demonstrirao je među ostalim i time što je rečenicu iz 50. paragrafa Heideggerove knjige 'Sein und Zeit': 'Dem Dasein als In-der-Welt-sein kann jedoch vieles bevorstehen' parafrazirao oslanjajući se pri tome na jednog frankfurtskog lokalnog aforista u čijoj verziji ta rečenica glasi: 'Wer aus dem Fenster sieht, wird manches gewahr'... A nije izostao ni prigovor Frankfurtskoj školi da žargonizira jezik znanosti. Sir Karl Popper preuzeo je zadatak da rečenicu Frankfurtske škole parafrazira, da ih 'prevede', kako se izrazio, da bi sa svoje strane Adorna i Habermasa izvrgao ruglu. 'Die gesellschaftliche Totalität führt kein Eigenleben oberhalb des von ihr Zusammengefaßten, aus dem sie selbst besteht', formulirao je Adorno. Popper je preveo: 'Die Gesellschaft besteht aus den gesellschaftlichen Beziehungen'. Jürgen Habermas je u vezi s teorijama formulirao: 'Theorien sind Ordnungsschemata, die wir in einem syntaktisch verbindlichen Rahmen beliebig konstruieren'. Popper je preveo: 'Theorien sollten nicht ungrammatisch formuliert werden; ansonsten kannst Du sagen, was Du willst.'²⁵

Osobito dobar primjer za lakomisleno diskvalificiranje jezika drugoga vidim u napadima na školske knjige, koji se upravo sada vode u štampi i na televiziji, jer da su navodno nerazumljive i zbog toga za učenike nepodobne.

U ovome se pozivam na članak iz časopisa »Spiegel«²⁶ u kojem piše da donjosaski ministar kulture Remmers nije razumio neke odlomke u školskim knjigama svoje kéeri i iz toga zaključio da su knjige loše. I to je osnovna misao čitave argumentacije u tom članku: netko nešto ne razumije i zbog toga smatra to lošim. Da ne bi bilo nesporazuma: nije mi stalo do toga da sve školske knjige branim; naravno da ima loših (i uvijek ih je bilo). Ali tu se radi o nečem drugom što bih htio objasniti na primjeru nastave jezika.

Citiram iz udžbenika za jezik:

»Nominalphrasen als Basisglieder stehen immer im Nominativ. Nominalphrasen in der Verbalphrasen stehen in verschiedenen Kasus (Fällen) oder mit Präpositionen; das hängt jeweils vom Verb ab.«

»Ein Satz mit einem Objektsdativ zeigt meist eine Zuwendung zu etwas. Ein Objektsdativ, eine Zuwendgröße, wird vor allem dann gebraucht, wenn

²⁵ Henne, 1979.

²⁶ Der Spiegel, 32. Jg., 1978, Nr. 35, str. 54—62.

man es mit Menschen oder mit menschlich gedachten Wesen zu tun hat. Oft verbindet sich die Zuwendung mit einer Erfassung oder Handlung. Dann treten Objektsakkusativ und Objektsdativ, Ziel- und Zuwendgröße zusammen auf, und die Zuwendgröße zeigt das Wesen, dem die ganze Handlung (samt der Zielgröße) gilt, dem sie nützt oder schadet. Bei einer Änderung der Geschehensrichtung kann aus einer Zielgröße eine Grundgröße werden, aber die Zuwendgröße bleibt unberührt.«

Naravno da takvi odlomci nisu razumljivi roditeljima koji su imali tradicionalnu nastavu jezika. Ali moraju li zbog toga biti i pogrešni? I moraju li zbog toga biti učenicima teže razumljivi od terminologije sa subjektom i predikatom? Većina roditelja je potisnula iz svijesti kakve je goleme poteškoće imala u nastavi gramatike, i ja bih ustvrdio da većina roditelja nikada nije ni shvatila što je subjekt (ako se to uopće može shvatiti).

O ovdje primijenjenim gramatičkim teorijama mogu se imati različita mišljenja. U svakom slučaju ne radi se o novom, nerazumljivom jeziku za staru »stvar«, nego se radi o primjeni stanovitih lingvističkih spoznaja u nastavi, s uvjerenjem da će jezične strukture biti za učenika preglednije. Ne treba biti istog uvjerenja, ali treba se s njim najprije konfrontirati prije nego se govori o »žargonu« ili sličnom.

Odgoviti ljude za razuman stav prema stručnim jezicima — to je u prvom redu zadaća škole, posebno nastave jezika. Ali o didaktičkim problemima koji su s time povezani ne možemo na ovom mjestu govoriti.

LITERATURA

- Althaus, Hans Peter/Henne, Helmut/Wiegand, Herbert Ernst: *Lexikon der Germanistischen Linguistik*. — Tübingen 1973.
- Barth, Erhard: »Fachsprache. Eine Bibliographie«. — U: *Germanistische Linguistik* 3, 1971, str. 209—363.
- Bausch, Karl-Heinz/Schewe, Wolfgang H. U./Spiegel, Heinz-Rudi: *Fachsprachen, Terminologie. Struktur. Normung*. — Berlin 1976.
- Beier, Rudolf: »Zur Syntax in Fachtexten«. — Izlazi 1979. u: *Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache*.
- Dittmar, Norbert: *Soziolinguistik*. — Frankfurt 1973.
- Drozd, L./Seibicke, W.: *Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache*. — Wiesbaden 1973.
- Erk, Heinrich: *Zur Lexik wissenschaftlicher Fachtexte*. — München 1972. i 1975.
- Feinäugle, Norbert (Hrsg.): *Fach- und Sondersprachen*. — Stuttgart 1974.
- Fluck, Hans-Rüdiger: *Fachsprachen*. — München 1976.
- Fluck, Hans-Rüdiger (Hrsg.): *Technische Fachsprachen*. — Frankfurt 1978.
- v. Hahn, Walther: »Fachsprachen«. — U: Althaus/Henne/Wiegand, str. 283—286.
- Hasselberg, J.: *Dialekt und Bildungschancen. Eine empirische Untersuchung an 26 hessischen Gesamtschulen als Beitrag zur soziolinguistischen Sprachbarrierendiskussion*. — Weinheim 1976.

- Henne, Helmut: »Fachidiome. Über die eigene Zeit, studiert an der Sprache«. — Izlazi 1979 u: *Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache*.
- Henne, Helmut/Mentrup, Wolfgang/Möhn, Dieter/Weinrich, Harald (Hrsg.): *Interdisziplinäres Deutsches Wörterbuch in der Diskussion*. — Düsseldorf 1978 (= *Sprache der Gegenwart*, Bd. 45).
- Jahrbuch 1977 der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung Darmstadt*. — Heidelberg 1978.
- Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache Mannheim*. — Izlazi 1979. u Düsseldorfu u seriji »*Sprache der Gegenwart*«.
- Mentrup, Wolfgang: »Korpora und Belegssammlungen«. — U: Henne/Mentrup/Möhn/Weinrich, str. 195—232.
- Möhn, Dieter: »Zur Aktualität der Fachsprachenforschung«. — Izlazi 1979. u: *Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache*.
- von Polenz, Peter: *Funktionsverben im heutigen Deutsch*. — Düsseldorf 1963 (= Beiheft 5 časopisa »*Wirkendes Wort*«).
- Rahmenrichtlinien Deutsch S II. Entwurf*. — Bez mjesta i godine, izdalo Hessensko ministarstvo kulture.
- Schepping, Heinz: »Bemerkungen zur Didaktik der Fachsprache im Bereich des Deutschen als Fremdsprache«. — U: Dietrich Rall, Heinz Schepping, Walter Schleyer (Hrsg.): *Didaktik der Fachsprache*, Bonn (DAAD) 1976, str. 13—34.

Preveo Stanko Žepić

Ivana Batušić

STRANI JEZIK U FUNKCIJI STRUKE I NJEGOVA DIDAKTIČKA PRIMJENA*

U stalnom previranju raznih metoda, raznih pristupa izučavanju stranih jezika, raznih ciljeva tog učenja, jezik u funkciji struke iskočio je momentano u prvi plan. O njemu se piše, govori, mijenjaju se nastavni planovi da bi se uvrstio u škole itd. Treba se i zapitati zašto je taj stručni jezik iskočio najednom na prvo mjesto u nastavi stranih jezika, kad znamo da se on poučava već dugo i da se već više od petnaestak godina vodi o njemu briga.

Činjenica je da je većina metoda za učenje stranog jezika izrađena za djecu i omladinu u školskim klupama, a da se vrlo malo brige vodilo o neposrednom korištenju lingvističke stečevine. Sve veći broj odraslih koji žele naučiti strani jezik u različite svrhe izmijenio je didaktički postupak pri pristupu učenju stranih jezika. Učenik, ovaj put stručnjak, koji počinje učiti strani jezik, radi to često pod pritiskom hitne i određene nužnosti. Ne može se,

* Ovaj članak bio je djelomično iznesen kao referat na Prvom kongresu jugoslavenskih društava za primijenjenu lingvistiku održanom u Beogradu 16 — 18. XII 1977.